

4. Závěr

Základním problémem při tvorbě předkládaného materiálu byla otázka, **jak definovat venkovský prostor**. Může to být neurbanizované území, složené z jednotlivých sídel, obce venkovského (neměstského) charakteru, venkovské regiony (okresy). Jsou možné i další přístupy. Stručně řečeno je možno zvolit řadu variant od té nejjednodušší (městský prostor představuje pouze Praha a vše ostatní je venkov) až po územně nejpodrobnější, kdy bychom mohli vycházet z charakteristik jednotlivých základních sídelních jednotek (ve městech urbanistických obvodů) a struktury a životního stylu obyvatelstva v nich žijících. V takovém případě bychom však značně ochudili datovou základnu pro statistické vyhodnocení postavení venkovského prostoru a jeho srovnání s prostorem městským. Prakticky jediným zdrojem dat by pak byly výsledky sčítání lidu, domů a bytů (SLDB), které naposledy proběhlo v České republice v roce 2001 a je organizováno pravidelně v desetiletých intervalech.

V zájmu zachování co nejširší datové základny pro hodnocení jsme zvolili jako **základní statistickou jednotku obec**, samozřejmě s tím vědomím, že její území není v naprosté většině případů homogenní. Především na okrajích větších měst jsou území, ve kterých lidé žijí venkovským stylem života. Přesto jsou započtení v rámci celé obce do měst. Naopak existují menší obce, především v okolí velkých měst, ve kterých lidé žijí převážně městským stylem života. Ty ve většině variant započítáváme do venkovského prostoru. Výjimku tvoří 6. varianta, kdy jsme do měst započítali i obce ležící v zázemí krajských měst (jako největších center).

Další možností je rozlišovat **větší regiony** (například okresy) na městské a venkovské, a to podle podílu obyvatelstva v obcích příslušného charakteru. Jedná se o okresy výrazně venkovské (více než 50 % venkovského obyvatelstva), převážně venkovské (37,5 až 50 %), smíšené (25 až 37,5 %), převážně městské (15 až 25 %). Přitom za venkovské obyvatelstvo je považováno obyvatelstvo obcí s hustotou menší než 100 obyvatel na km². Při takovéto klasifikaci vycházejí v našem kraji jako převážně venkovské okresy Písek a Strakonice a výrazně venkovské okresy Český Krumlov, Jindřichův Hradec a Prachatice.

Dále je možno vymezit **oblasti s méně příznivými podmínkami** pro tzv. „udržitelný život“, danými nízkou zalidněností území a velkou vzdáleností od rozvojových center. Pro vymezení území s méně příznivými podmínkami rozvoje je užívána hodnota zalidnění podle obcí do 50 obyvatel na 1 km². Méně zalidněné venkovské obce představují v Jihočeském kraji 507 obcí, tedy více než čtyři pětiny celkového počtu obcí v kraji. Žije v nich více než 185 tis. obyvatel (téměř 30 % obyvatelstva kraje). Je však potřebné si uvědomit, že hustota zalidnění se počítá na celé katastrální území obce a jeho velikost má v některých případech značný vliv na hodnotu tohoto ukazatele. Proto do této kategorie spadají i některá města a například město Hluboká nad Vltavou s téměř 5 000 obyvateli je jen těsně nad touto hranicí (53 obyvatel na km²).

Na nízké zalidněnosti se především podílejí přírodní podmínky (zastoupení hor, lesnatost). V Jihočeském kraji se méně zalidněné oblasti vyskytují zejména v jihozápadní části v důsledku nedosídlení po odsunu Němců. V tomto prostoru je hustota zalidnění menší než 10 obyvatel na 1 km². Především nízká hustota zalidnění v těchto regionech vede ke skutečnosti, že Jihočeský kraj má **nejmenší hustotu obyvatelstva mezi kraji České republiky**. To na jedné straně znamená menší zatížení životního prostředí, ale na druhé straně horší životní podmínky, nižší dostupnost služeb a vyšší náklady pro zkvalitňování technické i občanské vybavenosti sídel.

V předkládaném materiálu jsme vymezili **šest různých variant venkovského prostoru**. Jednalo se jak o vymezení administrativní (obce bez statutu města ve variantě 4 nebo obce, které nejsou sídlem pověřeného obecního úřadu ve variantě 5), tak o vymezení na základě počtu obyvatel a hustoty obyvatelstva v dalších variantách. V poslední variantě jsme zahrnuli do městského prostoru zázemí krajských měst. Toto zázemí jsme vymezili kruhem o předem stanoveném poloměru (podle počtu obyvatel centrálního města).

Jihočeský kraj je nutno **považovat za více venkovský** než je průměr České republiky. Dle jednotlivých variant vymezení žije na venkově 194 až 250 tis. obyvatel, což představuje přibližně 30 až 40 % obyvatel kraje. Podíl venkovského obyvatelstva je tedy zhruba o 10 procentních bodů vyšší než je celostátní průměr. Rozloha takto vymezeného venkova dosahuje 7,6 až 8,4 tis. km², což je zhruba 80 % celkové plochy kraje. Z celkového počtu 623 obcí jich lze 546 až 586 považovat za venkovské. Podíl venkovských obcí se tedy pohybuje kolem 90 % a je o 0,3 až 6,8 procentního bodu vyšší než je podíl venkovských obcí podle příslušných variant v České republice.

Pro **poměření postavení venkovských a městských oblastí** v Jihočeském kraji a v celé České republice s určitou možností charakteristiky vývoje tohoto postavení jsme vybrali statistické ukazatele z několika základních oblastí. Přitom jsme se museli soustředit pouze na ukazatele, jejichž hodnoty jsou známé a relevantní až do úrovně jednotlivých obcí, abychom z nich mohli propočítat charakteristiky jednotlivých variant venkovského a městského prostoru.

V demografické oblasti jsme pro charakteristiku rozdílů venkovských a městských oblastí vybrali pět ukazatelů. Jedná se jednak o ukazatele pohybu obyvatelstva, které jsme vypočetli jako roční průměry za roky 2000 až 2006, abychom vyloučili náhodné vlivy na hodnoty těchto ukazatelů, a jednak o porovnání věkové struktury obyvatelstva k 31. 12. 2006.

V letech 2000 až 2006 se ve všech variantách vymezení venkovského i městského prostoru v kraji projevoval **úbytek obyvatelstva přirozenou měnou**, i když s různou intenzitou. Úbytek obyvatelstva na venkově byl rychlejší než v městském prostoru kraje a také rychlejší ve srovnání s venkovským prostorem v celé republice. Celkově příznivější výsledek kraje ve srovnání s republikou tak ovlivňuje pomalejší úbytek obyvatelstva přirozenou měnou v městském prostoru. K tomu je nutno poznamenat, že v průběhu hodnoceného období se vzhledem k nárůstu porodnosti v posledních letech výsledky přirozené měny obyvatelstva v kraji i v celé republice postupně zlepšují a v roce 2006 byl zaznamenán větší počet narozených než zemřelých.

Důležitým ukazatelem demografického vývoje je při v podstatě stále míře úmrtnosti **obecná míra plodnosti**, tedy počet živě narozených dětí na 1 000 žen ve věku 15 – 49 let. Ve všech variantách je obecná míra plodnosti ve venkovském prostoru Jihočeského kraje vyšší než v prostoru městském a také vyšší než v průměru venkovského prostoru České republiky. Naopak městský prostor vykazuje v tomto ukazateli v republice výsledky podprůměrné, což způsobuje, že pod průměrem ČR zůstává i celý kraj. Rozdíly mezi jednotlivými variantami vymezení venkova nejsou v kraji příliš výrazné.

Druhou významnou složkou vývoje obyvatelstva je výsledek stěhování. V průměru let 2000 až 2006 došlo ve venkovském prostoru Jihočeského kraje k **poměrně výrazným přírůstkům obyvatelstva stěhováním**, naopak v městském prostoru byly zaznamenány úbytky obyvatelstva migrací. Tyto tendence se s různou intenzitou potvrzují ve všech krajích České republiky, kdy dochází k procesu tzv. „suburbanizace“, kdy se lidé z větších měst stěhují do okolních obcí za lepšími podmínkami pro život, klidnějším a zdravějším životním prostředím, pohodlnějším bydlením a podobně. Přírůstky obyvatelstva venkova stěhováním se tedy zřejmě netýkají venkova jako takového, ale určitých oblastí, v našem kraji především okolí Českých Budějovic, Tábora a dalších větších měst.

Průměrný věk obyvatel venkovského prostoru v Jihočeském kraji se podle jednotlivých variant pohybuje od 39,81 do 40,27 let a ve všech variantách kromě varianty 6 je nižší než v městském prostoru; rozdíly mezi venkovem a městem jsou však minimální (nejvíce v 5. variantě - 0,24 roku). Ve srovnání s republikovým průměrem je obyvatelstvo jihočeského venkova mírně starší a celkově nižší průměrný věk obyvatel kraje je dán tím, že obyvatelstvo městského prostoru je ve všech variantách mírně mladší než v průměru celé republiky.

Dalším ukazatelem věkové struktury obyvatelstva, který vykazuje větší rozdíly než průměrný věk, je **index ekonomického zatížení**, který vyjadřuje poměr osob v neaktivním věku k počtu osob ve věku aktivním (15 – 64 let). Rozdíly mezi jednotlivými variantami venkova nejsou příliš výrazné. Výjimku tvoří varianta 6, kde se zřejmě projevuje méně příznivá věková struktura obyvatelstva obcí. Rozdíly mezi jednotlivými vymezeními městského prostoru jsou také minimální. Ve srovnání s průměrem České republiky je hodnota ukazatele na venkově mírně horší, naopak v městském prostoru mírně lepší.

Značné rozdíly jsou ve **vzdělanostní struktuře obyvatelstva** venkovského a městského prostoru (dle SLDB 2001). Ve všech variantách je podíl vysokoškoláků na obyvatelstvu ve věku 15 a více let na venkově zhruba poloviční a podíl středoškoláků a maturitou je nižší o 10 procentních bodů.

Oblast bydlení je zastoupena dvěma ukazateli bytové výstavby, a to počtem dokončených bytů a jejich průměrnou obytnou plochou. Pro hlubší charakteristiku této oblasti by bylo možno využít výsledky sčítání lidu, které se však naposledy konalo v roce 2001 a další se připravuje na rok 2011. Počet **bytů dokončených** v letech 2000 až 2006 byl v celém kraji v rámci České republiky nadprůměrný (kraj 20,4 bytu na 1 000 obyvatel; ČR 19,6 bytu na 1 000 obyvatel). Rozdíly mezi městským a venkovským prostorem jsou obdobné jako v celé České republice. Vyšší intenzita bytové výstavby byla na venkově vymezeném všemi variantami (kromě varianty 6), ale rozdíly mezi městem a venkovem nebyly příliš velké. Opačný poměr ve variantě 6 je způsoben zřejmě značným rozsahem bytové výstavby v okolí města České Budějovice, protože zázemí města je v této variantě také městským prostorem. **Průměrná obytná plocha bytů** nabývá ve venkovském prostoru hodnot od 77,1 do 82,0 m² a v městském prostoru je zhruba o 15 m² menší. Při posuzování extrémů je zřejmé, že relativně nejvyšší hodnotu ukazatele v městském prostoru ve variantě 6 ovlivňuje intenzivní bytová výstavba v zázemí krajského města Českých Budějovic – tedy v obcích ve vzdálenosti do 10 km, kde se staví byty s relativně větší obytnou plochou (dosahují v průměru téměř 95 m²).

V oblasti **trhu práce** musíme vycházet především z výsledků sčítání lidu, protože údaje v ekonomických statistikách jsou běžně zjišťovány výběrovým způsobem s dopočtem z výběrového na základní soubor pomocí matematickostatistických metod a data na nižších územních úrovních nejsou dostatečně reprezentativní. **Míra ekonomické aktivity** v Jihočeském kraji (61,47 % k 1. 3. 2001) převyšuje

o 0,21 procentního bodu celorepublikovou hodnotu. Ve venkovském prostoru nabývá hodnot od 58,84 po 59,56 %. V městském prostoru je míra ekonomické aktivity zhruba o 3 procentní body vyšší (větší rozdíl je v míře ekonomické aktivity žen), rozdíly mezi jednotlivými variantami nejsou příliš významné. Výraznější rozdíly mezi venkovským a městským prostorem byly zaznamenány v **počtu obsazených pracovních míst** na 1 000 zaměstnaných trvale bydlících v obci. Údaje vycházejí z výsledků sčítání lidu 2001, kdy byla zjišťována také dojíždka do zaměstnání. V kraji připadalo na 1 000 zaměstnaných celkem 977 obsazených pracovních míst (zhruba jako v průměru ČR). Ve venkovském prostoru se přitom hodnota ukazatele pohybovala v rozmezí 663 až 691 míst, v městském prostoru pak od 1 100 do 1 147. Maximální hodnota v případě varianty 5 souvisí s tím, že jsou zde do městského prostoru zahrnuty pouze obce se sídlem pověřeného úřadu (tj. většinou významná centra dojíždky za prací). Důležitým ukazatelem pro hodnocení venkovského prostoru je **podíl zaměstnaných v zemědělství, lesnictví a rybolovu** na celkovém počtu zaměstnaných. V kraji je podíl zaměstnaných v primárním sektoru (dle SLDB) proti republikovému průměru o 3,4 procentního bodu vyšší (pouze v kraji Vysočina je podíl ještě vyšší). Hodnota ukazatele se mezi jednotlivými variantami vymezení venkovského prostoru v kraji liší méně (15,5 % až 18,3 %). V městském prostoru je samozřejmě zaměstnanost v zemědělství nižší a představuje zhruba 3,5 až 4 % celkového počtu zaměstnaných. Patří mezi ně jednak obyvatelé okrajových částí měst a jednak lidé, kteří za prací do primárního sektoru dojíždějí. Odlišné výsledky v 6. variantě jsou zřejmě ovlivněny nižším podílem zemědělců v zázemí krajského města.

V oblasti nezaměstnanosti je nejdůležitějším ukazatelem míra nezaměstnanosti. Zvolili jsme dva způsoby jejího výpočtu, a to registrované uchazeče o zaměstnání k 31. 12. 2006 vztažené jednak k ekonomicky aktivním ze SLDB 2001 a jednak k počtu obyvatel ve věku 18 – 64 let. První způsob výpočtu je oficiálně uznávaný, ale výhodou druhého způsobu výpočtu je, že poměruje údaje ze stejného období, což je důležité především v územích s většími změnami v počtu obyvatel přirozenou měnou nebo stěhováním. **Míra nezaměstnanosti** (počítaná z dosažitelných uchazečů) v Jihočeském kraji (5,87 % ke konci roku 2006) je dlouhodobě jednou z nejnižších mezi kraji. Ve venkovském prostoru přitom nabývá hodnot od 6,65 % po 7,16 %. V rámci vymezeného městského prostoru se pak míra nezaměstnanosti v kraji pohybuje od 5,24 % po 5,40 %, rozdíly tedy nejsou příliš podstatné. Větší rozdíly jsou v míře nezaměstnanosti žen než v míře nezaměstnanosti mužů. Je však nutno poznamenat, že při analýze vnitroregionálních rozdílů jsme zjistili, že venkovský prostor v kraji nelze z tohoto hlediska pojímat jako sourodý celek, naopak existují oblasti s mnohem vyšší nezaměstnaností (např. Dačicko). **Podíl uchazečů o zaměstnání celkem na obyvatelstvu ve věku 18 – 64 let** k 31. 12. 2006 (4,82 %) se nacházel o 1,65 procentního bodu pod celorepublikovým průměrem (4. místo mezi kraji). Ve venkovském prostoru nabývá hodnot od 5,15 % do 5,58 % v šesté variantě. Také zde se v šesté variantě zřetelně projevilo vyčlenění menších obcí ležících v zázemí města České Budějovice z venkovského prostoru. Ve všech variantách je na venkově mírně vyšší podíl uchazečů o zaměstnání ve věku 50 a více let a také uchazečů v evidenci 1 rok a více. To zřejmě souvisí obtížnějším hledáním volných pracovních míst.

Jako další ukazatel ekonomické sféry jsme zvolili **počet mikropodniků v přepočtu na 1 000 obyvatel ve věku 18 až 64 let**. V Jihočeském kraji představoval 30 subjektů, což je třetí nejvyšší počet mezi kraji. Počtem 23 – 24 mikropodniků ve venkovském prostoru se kraj řadí mezi šest krajů s vyšším podílem těchto subjektů než je průměr ČR. V městském prostoru je tento ukazatel vyšší cca o 10 podniků, což je ovlivněno i tím, že podniky jsou evidovány podle svého sídla a nikoliv podle místa skutečné činnosti.

Dalšími ukazateli, kterými zobrazujeme podmínky pro **ekonomickou činnost na venkově**, jsou podíly zemědělské půdy, lesních pozemků a zastavěných a ostatních ploch na celkové výměře. Jedná se samozřejmě o ukazatele pouze nepřímo vypovídající o postavení a produkci těchto odvětví. Podrobněji se budeme zemědělstvím zabývat v příštím roce, a to na základě výsledků strukturálního šetření v zemědělství, které proběhlo v celé republice na podzim letošního roku.

Pro hodnocení oblasti **infrastruktury a životního prostředí** statistické výkaznictví neposkytuje mnoho relevantních podkladů, které by umožňovaly zobrazovat rozdíly mezi venkovem a městem. Také touto oblastí se budeme podrobněji zabývat v příštím roce. V tomto materiálu jsme jako reprezentanty zvolili **podíl obcí vybavených kanalizací napojenou na čistírnu odpadních vod** a několik údajů o občanské vybavenosti, které jsou uvedeny v přílohové tabulce č. 1. Městské prostory jsou většinou plně vybaveny (zkoumáme pouze, zda obec je vybavena či nikoliv, přičemž musí být takto vybavena alespoň jedna část obce). V kraji bylo v roce 2006 vybaveno kanalizací s koncovou ČOV celkem 39,6 % obcí (o 2,4 procentního bodu nad republikovým průměrem). Podíl venkovských obcí takto vybavených dosáhl maximální hodnoty v 5. variantě (36,0 %), nejnižší byl ve variantě 6. (33,0 %). V městském prostoru jsou všechny obce takto vybaveny pouze ve variantě 1 (obce nad 2 000 obyvatel).

Při **souhrnném pohledu** na varianty vymezení venkova v Jihočeském kraji zjišťujeme, že od ostatních se **nejvíce liší varianta 6**, ve které jsme do městského prostoru přidali obce ze zázemí města České Budějovice (v okruhu 10 km). Jejich odlišné charakteristiky zřejmě ovlivnily výsledky v některých ukazatelích, zejména v přírůstku obyvatelstva stěhováním, v míře ekonomické aktivity, v intenzitě bytové výstavby, podílu

zaměstnaných v zemědělství. Další varianty vybočují v některých vybraných ukazatelích podle charakteristik obcí do nich zařazených, zatím však nelze v kraji vysledovat nějaké obecné pravidlo.

Naproti tomu v části ukazatelů jsou hodnoty všech variant vymezení venkovského prostoru v kraji jako celku **velmi podobné**, například v míře nezaměstnanosti, struktuře pozemků, podílu obcí s kanalizací napojenou na čistírnu odpadních vod. To ovšem neznamená, že venkovské oblasti v kraji jsou zcela homogenní. Pochopitelně mohou existovat mezi nimi rozdíly, jejich velikostí se však v tomto materiálu nezabýváme. Diference byly naznačeny v loni vydané publikaci vnitroregionálních rozdílů a skutečně z pohledu venkova se jimi budeme podrobněji zabývat v příštím roce.

Ze souhrnného vyhodnocení sledovaných ukazatelů vyplývá, že rozdíly **mezi venkovským a městským prostorem** jsou v Jihočeském kraji **zhruba v souladu s průměrnými hodnotami v rámci České republiky**. Na druhé straně jsou kraje, které se v těchto charakteristikách odlišují. Za nejvýznamnější lze považovat rozdíly mezi městským a venkovským prostorem v Karlovarském kraji, Ústeckém kraji a v některých směrech také ve Středočeském kraji, kde se projevuje vliv zázemí Hlavního města Prahy.

Pokud se týká srovnání jihočeského venkova s venkovským prostorem v ostatních krajích, nedosahuje Jihočeský kraj v žádném z vybraných ukazatelů maximální ani minimální hodnoty. Jako druhý nejvyšší (po kraji Vysočina) byl vykázán podíl zaměstnaných v primárním sektoru a naopak mezi nejnižší patří míra nezaměstnanosti. V ostatních vybraných ukazatelích se jihočeský venkov pohybuje zhruba uprostřed pořadí krajů v rámci České republiky.

Existuje samozřejmě **mnoho dalších možností vymezení venkova** a také další ukazatele, které mohou popisovat rozdíly mezi městským a venkovským prostorem, ale to je již nad rámec předkládaného materiálu a bude se jimi zabývat podrobnější analýza, kterou budeme připravovat v příštím roce. Velmi rádi uvítáme, pokud se odborná i laická veřejnost zapojí do diskuze o variantách i ukazatelích a tím přispěje ke zkvalitnění podkladů pro vyhodnocení rozvoje venkova v našem kraji a k naplnění jedné z prioritních os připravovaného **Programu rozvoje Jihočeského kraje na roky 2007 až 2013**.